

ÁFRA János

Az érzékek előtt, az érzékek után

A megmozdult szótár – Weöres Sándor

„[N]em rejtőzöm – csak igazában nem vagyok. / Cselekszem és szenvedek, mint a többi, / de legbenső mivoltom maga a nemlét. // Barátom, nincs semmi titkom. / Átlátszó vagyok, mint az üveg – épp ezért / miként képzelheted, hogy te látsz engem?” – Weöres Sándor *Őnarckép* című versének zárzata akár önleplező mottója is lehetne ennek a kiállításnak, hiszen arra a főképp a keleti gondolkodástörténetben meghatározó belátásra utal, hogy a személy a maga átmenetiségében messze nem azonos a lényünkkel, s létünknek egy mindnyájunkat összekötő közös többszörös ad dinamikát. A mindséget megelőző „semmi”-ben azonosak voltunk, mielőtt beléptünk volna az időbe, a születések láncolatába, és általa egylényegűek maradunk individuális létezésünk után. Igazából most is részesei vagyunk, csak a különféleképp megélt, relatív valóság(ok) elrejti(k) előlünk ezt a lényegi egységet, melyre a másoktól való elválasztottság emlékeztet. Éppen úgy, ahogy a megmaradt tárgyak és szövegek megidéznek a személyt, miközben együttal felhívják figyelmünket a hiányára is.

Egy költő életművére koncentrálnak az irodalmi kiállítás általában a szubjektum történetéről és más szubjektumokkal való kapcsolatairól akar mesélni, a személynek tulajdonított gondolatok és elvek szemléltető megjelenítésével, a költőhöz közvetlenül kötődő vagy őt felidéző tárgyakkal és idézetekkel. Itt is láthatunk könyveket, felnagyított kéziratokat, saját rajzokat, leveleket, a költő alakját

megidézni képeket (például Illés Árpádtól) és fotókat, egy interaktív térképen pedig megismerhetjük a világot látott költő egykori célállomásait, a konkrét helyekhez kötődő verseket is. A tablókon feltűnnek a szülők, a Weöresre nagy hatást gyakorló költőtársak (Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Füst Milán) és zenészek (Bartók Béla, Kodály Zoltán), valamint természetesen a feleség, Károlyi Amy is, mégpedig a személyeket megidézni, tehát a személyességnek valamelyest mégiscsak teret engedő versek kíséretében.

Egy tárlatnak szükségszerű velejárója, hogy a részletekre figyel, a megosztottságra, amit a Hamvas Bélával is szoros barátságot ápoló Weöres éppenséggel meghaladni próbált az ideológiákon felülemelkedő, a szétválasztottságot megszüntetni akaró, bölcsen játékos, egyszerűen zenei nyelviséggel, amely költői hangját meghatározta. Nemcsak magyar, de nemzetközi viszonylatban is kevés alkotó volt képes metafizikai irányultságú, mégis vallások felett álló, szinte valamennyi meghatározó hitrendszer mítoszait és belátásait használó, azokat hitelesen szinkretizáló nyelvi világot teremteni. Weöres azok közé tartozik, akinek ez sikerült. Lírai munkái mellett a *Tao Te King*- és a *Gíta Govinda*-fordítása, valamint *A teljesség felé* című munkája is fontos állomásai voltak spirituális útkeresésének.

Weöres írásait gyakorta még ma is az első versek közt ismerik meg és teszik saját-

jukká a legkisebbek, mert a dallamos, ritmusos, leleményes szókapcsolatokból álló, variációkra és ismétlésekre épülő szövegek fülbe mászóak, könnyen tanulhatóak, izgalmasak, s ha eredetileg nem is gyerekverseknek szánta őket a költő, sokkal inkább „ritmikai stúdiomoknak”, a tárlat egyik táblójának levélrészletéből kiderül, hogy azért gyerekversként is utalt rájuk olykor. Amellett, hogy e szövegek képesek elementáris hatást gyakorolni minden korosztályra, másik fontos jellemzőjük, hogy javarészt lefordíthatatlanok. Pedig univerzális elvek alapján szerveződnek, hiszen Weöres a zeneiség elsőbbségét vallotta a tartalommal szemben. Azt írta, a költészet „ne valamiről, hanem valamit beszéljen”, ez a valami azonban egy nehezen körülhatárolható, elementáris szinten van. Az éneklésben a ráció előtti egységet látta, s verseinek zeneisége mindig ennek az ősalapotnak, az „öntudat előtti”-nek a megidézése, átélhetővé tétele irányába tartott.

A megmozdult szótár című tárlat sem éri be a részletek bemutatásával, ezért nem csak az életút egykori kellékeit és termékeit, kimerült lenyomatait találjuk meg a térben. Hegyi Katalin kurátor a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Kreatív Technológia Laborjának tagjaival együttműködve egy olyan anyagot hozott létre, amely egyrészt igazolja a versek inspiráló erejét, ráadásul tíz olyan művel, amelyek maguk is valamiféle közösgélményre adnak lehetőséget, több is van köztük, amely pedig kifejezetten továbbalkotásra ösztökél. Ha elsajátítottuk a játékszabályokat, kreatív energiáinkat alkalmazva magunk fedezhetjük fel a lehetőségek tárházát egy-egy installáció esetén.

A *Gyümölcsversek* a befogadói odafordulás, figyelem metaforái, egészen közel kell emelnünk fülünkhöz a plüssgyümölcsöket, hogy halljuk is a Weöres-szövegeket, melyekben megidéződnek. A *Versrajzoló* című mű képernyőjén végig húzott ujjunkkal szervezhetjük sajátos alakzattá az előúszó és közben hallható sorokat. Szép képverseket is létrehívhatunk, ha ügyesek vagyunk, amelyek

aztán egy érintésre elillannak szemünk elől.

A Weöres *Keresztöltés* című versét felhasználó játék esetén a négyzet alakba rendezett tizenhat rövid szó sorrendjét mi határozhatjuk meg összekötéssel, különféle szövegváltozatokat teremtve, melyeket el is menthetünk a lehetséges versalakzatok közé, ha az adott variációt mi találtuk meg elsőképp. A *Versfoltozó* esetén a versszakok hiányzó szavait kell helyre illeszteni, a feladat itt tehát lehatároltabb, mint az előbb, egyszerűen az eredeti szövegállapotot kell rekonstruálnunk. Egyfajta augmentált, vagyis kiterjesztett valóságként működik ez a játék: miután a vers körül libegő szó valamelyikét „elkaptuk”, tenyerünkön szállítva illeszthetjük helyére azt.

A *Verstapintó* nevű installáció változatos felületű hengeralakzatokká transzformált Weöres-verseket tár a szemünk elé. A hosszú, rövid, magas és mély magánhangzókat különböző felületi minták jelölik, s egy-egy hengert a sárga körre illesztve derül csak ki, melyik vers alakzatát fogtuk kezünkbe. A *Verskoppintó* esetén már aktívabb szerep jut nekünk, a hosszú és rövid szótagokat a képernyőn kopogtatva kell visszaadunk az olvasott szöveg ritmusát, a gép pedig javít minket, ha tévedünk.

A *Gondolatfűjónál* egy plexilap pitypangjára fűjva repülnek szét majd állnak újra össze a betűk egy verssé a falon. Előre kiszámíthatatlan, éppen melyik írást látjuk majd következőnek a számtalanból. A *Galaxis* című installáció már bonyolultabb rendszert tár elénk, de talán nem is fontos benne eligazodni, lényeg, hogy konkrét példák által érzékelhetjük, milyen sok kapcsolódási pont lelhető fel a hatalmas életművön belül, s mennyire szerteágazó mitikus utalásrendszerrel bírnak a szövegek, melyeket itt különböző szempontok, például kulcsszavak vagy időszerkezet alapján is összehasonlíthatunk.

Ezek a különleges, interaktív nyelvi játékok installációk aktív bekapcsolódást várnak a látogatótól, a friss médiatechnikák segítségével lehetőséget teremtve arra, amire Weöres is

minden bizonnyal büszke lenne: a virtualitás alkalmazása a „valóság”-gal kapcsolatos képzetek elbizonytalanítására is alkalmas lehet, s ez a realitásról kialakult kép újragondolására ösztönözheti a látogatót.

Mint tudjuk, eredetileg a költő születésének 100. évfordulójára készült el a tárlat anyaga, s elsőképp a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeumban volt látható 2013-ban, azóta viszont több helyszínen installálták már, én a debreceni Déry Múzeumban találkoztam vele először, de Pécsen, Szegeden és nemrég Veszprémben is járt, mielőtt ide, a sátoraljújrhelyi Kazinczy Ferenc Múzeumba költözött. Ezzel az állomással azonban nem ér véget a vándorkiállítás, hiszen Miskolcon, majd pedig Erdélyben is több helyszínen látható és megélhető lesz ez a Weöres-verseket valóban újraaktivizáló és mozgásba hozó kiállítás.

(Elhangzott „A megmozdult szótár – Weöres Sándor” c. kiállítás megnyitóján, a sátoraljújrhelyi Kazinczy Ferenc Múzeumban, 2016. április 21-én. A tárlat 2016. szeptember 25-ig látogatható.)